

CZU: 321.7: 347.83:[327.7:341.1]: [070:654.19(478)]

PLURALISMUL MEDIATIC EXTERN ÎN REPUBLICA MOLDOVA: RISCURI ȘI AMENINȚĂRI

Ana GONȚA

Universitatea de Stat din Moldova

Aplicarea metodologiei europene de măsurare a *pluralismului mediatic* pe dimensiunea sa externă punctează, prin date concrete, problemele reale din audiovizualul autohton. Condițiile în care se dezvoltă piața mass-mediei din Republica Moldova în ultimii ani constituie (sau ar trebui să constituie) o îngrijorare permanentă pentru breaslă, pentru cercetătorii din domeniu, pentru factorii de decizie și, nu în ultimul rând, pentru public. Fenomenul de concentrare a proprietății în presă, sfidarea normelor deontologice și profesionale, lipsa de respect pentru consumatorul de informație, toate conturează un nivel inadecvat de *pluralism mediatic extern*.

Cuvinte-cheie: *pluralism mediatic extern, concentrare a proprietății, reglementări, democrație, domenii de risc, amenințări, indicatori cantitativi și calitativi, nivel de risc.*

EXTERNAL MEDIA PLURALISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: RISK LEVELS AND THREATS

The application of the European methodology for measuring *media pluralism* on the external dimension indicates, with concrete data, on the real problems in the national broadcasting. The conditions of the developing of media market in Moldova in recent years is (or should be) a permanent concern for the journalistic guild, researchers, decision makers, and for the public. The phenomenon of concentration of ownership in the media, the defiance of ethical and professional norms, the lack of respect for the consumer of information, all together outline an improper level of *external media pluralism*.

Keywords: *external media pluralism, concentration of ownership, regulations, democracy, risk domains, threats, quantitative and qualitative indicators, risk level.*

Introducere

Pluralismul, inclusiv cel al mass-mediei, constituie o condiție fundamentală pentru existența și funcționarea unei democrații. Diversitatea instituțiilor de presă și cea a opiniilor prezentate în conținuturile mediatice contribuie la formarea spiritului critic și analitic al consumatorului de informație, deși nu-l garantează. În democrație cetățeanul decide de câtă și de ce fel de informație are nevoie. Tocmai de aceea mass-media trebuie să fie suficient de pluralistă, încât să răspundă necesităților lui informaționale.

Până în anul 2014, tema *pluralismului mediatic* nu a constituit subiect de cercetare în Republica Moldova. Acum doi ani a fost realizat primul studiu la subiect, constând din două părți (pluralismul extern și intern al mass-mediei din Republica Moldova) [1,2] precum și o *Foaie de parcurs* [3] pentru consolidarea *pluralismului* în țara noastră. Cercetarea fenomenului a continuat cu adaptarea metodologiei europene de măsurare a *pluralismului* (**Media Pluralism Monitor**, un instrument de măsurare bazat pe domenii de risc, riscuri și amenințări la adresa *pluralismului mediatic* extern și intern, cu ajutorul indicatorilor cantitativi și calitativi de tip juridic, economic și sociodemografic). Astfel, în 2015 a fost elaborată metodologia pentru Republica Moldova și prezentată în cardul primului Forum Mass-media din țară, în octombrie 2015. Metodologia permite a măsura 32 de riscuri evaluate în baza a 88 de indicatori [4]. Ulterior, o echipă de cercetători a realizat prima testare a metodologiei, aceasta fiind ajustată astfel, încât să determine nivelul riscurilor pentru *pluralismul extern* al mass-mediei în anul 2015, cu referire la radiodifuzori și distribuitori de servicii (televiziuni terestre, cablu și IPTV). Pentru aceasta au fost selectați 21 de indicatori, juridici și economici, din patru domenii de risc.

Cadrul metodologic

Pentru măsurarea nivelului *pluralismului mediatic extern* a fost utilizată *Metodologia de evaluare a pluralismului mass-mediei din Republica Moldova*, prima de acest fel din țara noastră, elaborată în anul 2015 în conformitate cu standardele comunitare. Metodologia reprezintă un instrument de identificare și evaluare a amenințărilor potențiale asupra *pluralismului mediatic* autohton prin intermediul mai multor indicatori cantitativi și calitativi. Ea trebuie să funcționeze ca un radar, semnalizând riscurile și amenințările pentru domeniile identificate, dar și să ofere o imagine de moment a situației. Metodologia constituie un instrument neutru, concret de monitorizare, practic și flexibil.

În contextul măsurării *pluralismului extern* (cu accent pe audiovizual), au fost evaluate riscurile și amenințările cu referire la patru domenii de risc. Acestea sunt:

- 1) **Reglementări de bază.** Domeniul acoperă riscurile legate de cadrul juridic de funcționare a mass-mediei prin care sunt asigurate drepturile fundamentale ale omului. Sunt analizate și evaluate riscurile în privința protecției libertății de exprimare și a celor ce vizează independența organismelor de reglementare a sistemului mediatic.
- 2) **Pluralismul proprietății și controlul asupra mass-mediei.** Domeniul se referă la existența unor mijloace de informare în masă și platforme deținute sau controlate de actori independenți și autonomi. Acesta cuprinde multitudinea de producători, furnizori și distribuitori media.
- 3) **Pluralismul tipurilor și al genurilor de media.** Domeniul vizează diversitatea de programe (în cazul nostru, genuri media) televizate oferite publicului, distribuite și prin cablu/IPTV, precum și existența reglementărilor de rigoare.
- 4) **Pluralismul geografic în mass-media.** Domeniul se referă atât la accesul echitabil (pasiv și/sau activ) al comunităților locale/regionale la mass-media, cât și la reglementările în domeniu.

Fiecare risc din cele patru domenii de risc este evaluat/măsurat în mod separat, în temeiul mai multor indicatori ce vizează aspecte-cheie ale riscului. Fiecare indicator oferă un rezultat, obținut în urma utilizării unui anumit mod de măsurare: fie prin evaluare în bază de chestionar, fie prin analiza datelor statistice [5].

Dimensiunea externă a *pluralismului* se referă la piața media în ansamblu, la numărul și diversitatea furnizorilor activi de conținuturi mediatice. În context, utilizarea unei părți a metodologiei a avut drept rezultat stabilirea nivelului de risc – înalt, mediu sau scăzut – anume pentru *pluralismul mediatic extern*. Rezultatul a fost obținut în urma evaluării setului de indicatori ai riscurilor în cadrul domeniilor de risc. Stabilirea nivelului de amenințare pentru fiecare risc sau domeniu de risc s-a făcut luându-se în calcul media generală a tuturor indicatorilor utilizați. Media generală nu poate oscila decât între 1 și 3 puncte. Astfel, se consideră:

- **risc scăzut**, dacă media generală este mai mică de 1,5 puncte;
- **risc mediu**, dacă media generală este cuprinsă între 1,5 și 2,0 puncte;
- **risc înalt**, dacă media generală este mai mare de 2,0 puncte [5].

Rezultatele evaluării

Datele rezultate din cercetarea efectuată în conformitate cu metodologia arată că mai bine de jumătate din cei 21 de indicatori analizați (11 din 21, sau 52%) denotă un nivel de risc înalt pentru *pluralismul mediatic*. În celelalte 10 cazuri au fost atestate în proporții similare (câte 5 din 21, sau câte 24%) situații de risc mediu și scăzut. Rezultatele pe cele patru domenii de risc demonstrează că, în ansamblu, situația este destul de gravă și trezește îngrijorare. În trei domenii de risc s-au înregistrat valori specifice pentru un nivel înalt de amenințare: *Proprietate și control* (2,22), *Tipuri și genuri media* (2,25) și *Pluralismul geografic* (2,50). Un nivel mediu de pericol pentru *pluralismul mediatic* este atestat în domeniul de risc *Reglementări de bază* (1,58). Concluziile de bază pentru fiecare domeniu de risc sunt următoarele:

Domeniul de risc *Reglementări de bază*

Libertatea de exprimare este garantată de legislația Republicii Moldova. Totuși, o parte din legile care se referă într-un fel sau altul la subiectul analizat au fost catalogate de specialiști mai degrabă ca unele care limitează libertatea de exprimare, atentând la principiile democratice. Astfel, *Legea privind contracararea activității extremiste* a fost criticată, prevederile vagi despre extremism sau activități extremiste fiind catalogate drept pradă ușoară pentru cei care vor să aplice legea, dar și ca pe un real pericol pentru democrație. De asemenea, *Legea privind accesul la informație* constituie obiectul discuțiilor privind necesitatea adaptării la noile realități, în special în contextul adoptării altor legi. Experții consideră că legea este depășită de timp. Și *Legea presei* a fost în nenumărate rânduri criticată pentru conținutul necorespunzător cu experiența și standardele internaționale. S-a vorbit chiar despre inutilitatea ei pentru țara noastră. Rezultatele studiului mai arată că în Republica Moldova lipsesc politicile publice în domeniul mass-mediei. Atât autoritatea de reglementare a audiovizualului, cât și alte instituții publice utilizează noțiunile de pluralism, pluralitate, diversitate în documentele pe care le emit, însă este dificil a cuantifica gradul de înțelegere al decidenților privind necesitatea asigurării unui *pluralism mediatic* real. De cele mai multe ori, aceste noțiuni par a fi utilizate pentru că sunt consacrate la nivel european, iar Republica Moldova este obligată să țină cont de respectivele prevederi. Mai mult, prevederile legale cu referire la autoritatea de reglementare în domeniul audiovizualului (Consiliul Coordonator al Audiovizualului) sunt de multe ori interpretabile, iar practica a demonstrat nenumărate ingerințe, aparent nepermise de legislație, în special din partea politicului. În același timp, legislația ce vizează atribuțiile

autorității din domeniul concurenței (Consiliul Concurenței) nu conține reglementări specifice pentru domeniul mediatic, ceea ce poate crea anumite dificultăți, deoarece nu întotdeauna fenomenele care se dezvoltă pe piața mass-mediei pot fi supuse regulilor generale. Prin urmare, evaluarea a două riscuri (*Libertatea de exprimare, drepturile și libertățile conexe nu sunt suficient protejate și Insuficiența unei supervizări independente în sectorul mass-media*) din acest domeniu de risc (în baza a cinci indicatori) indică asupra unui nivel mediu de risc pentru *pluralismul mediatic* (Anexa 1).

Domeniul de risc *Pluralismul proprietății și controlul asupra mass-mediei*

Analiza a trei riscuri (*Nivelul înalt de concentrare a proprietății în televiziunea terestră, Nivelul înalt de concentrare a proprietății în cablu și IPTV și Lipsa transparenței în structurile de proprietate*) în baza a șapte indicatori arată o concentrare excesivă a proprietății și a audienței, ceea ce favorizează crearea unor poziții dominante în formarea opiniei publice și duce la uniformizarea conținutului media, punând astfel în pericol *pluralismul* și diversitatea în mass-media. Atât nivelul de concentrare a proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV, cât și nivelul de concentrare a audienței, prezintă mari riscuri pentru *pluralismul mediatic extern*. În topul 3 proprietari, nivelul de concentrare (cotă de audiență și cotă de piață) oscilează între 44% și 54% în televiziunea terestră, respectiv 63% și 65% în cablu și IPTV. În context, reglementările privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV conțin dispoziții generale, declarative, nu impun în mod expres limite și nu oferă autorităților abilitate atribuții clare, instrumente sau mecanisme prin care să intervină prompt și eficient pe acest segment. Prin urmare, implementarea reglementărilor existente privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV este fie dificilă, fie imposibilă, fapt ce nu poate scoate *pluralismul mediatic extern* din zona riscurilor (Anexa 1). Pe de altă parte, reglementările privind transparența proprietății mass-media sunt adecvate, au fost adoptate la sfârșitul anului 2015, iar la aproape un an de la adoptare nu putem spune, din păcate, că implementarea lor contribuie la creșterea gradului de *pluralism*. Deși nu există deocamdată studii la acest subiect, realitatea arată că publicarea, disponibilitatea informațiilor despre proprietarii instituțiilor mediatică și accesul la ele nu sporește automat nivelul *pluralismului* și calitatea produselor mediatică.

Domeniul de risc *Pluralismul tipurilor și genurilor media*

Singurul risc evaluat (*Lipsa, subreprezentarea sau dominația unor genuri de media*) cu ajutorul a patru indicatori conturează un nivel înalt de risc pentru *pluralism*. Aceasta deși oferta distribuitorilor de servicii prin cablu și IPTV a acoperit, *grosso modo*, întreg spectrul de servicii de programe supus analizei (informative, educative și distractive) asigurând, astfel, un nivel acceptabil de *pluralism al genurilor media*. Preocupantă pentru *pluralism* este, însă, pe de o parte, prezența dominantă a serviciilor de programe distractive, iar, pe de altă parte, insuficiența celor educative. Acest fenomen este caracteristic, fără excepție, tuturor marilor operatori de pe piața distribuitorilor de servicii. În contextul trecerii la televiziunea digitală terestră, evaluarea a constatat lipsa reglementărilor privind diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale, precum și oferta prezentă în Multiplexul A, fapt ce prezintă o amenințare pentru *pluralismul mediatic* pe segmentul genurilor de media. Deși toate cele trei categorii de servicii de programe sunt prezente în multiplex (informative, educative, distractive), repartizarea lor disproporționată denotă carențe în politica de gestionare a acestui proces (Anexa 1).

Domeniul de risc *Pluralismul geografic în mass-media*

În acest caz au fost evaluate două riscuri (*Centralizarea înaltă a sistemului mediatic național și Dezvoltarea insuficientă a mass-mediei regionale/locale*) în baza a cinci indicatori. Datele arată că aproape 60 la sută dintre radiodifuzorii aflați sub jurisdicția Republicii Moldova sunt concentrați la Chișinău, ceea ce trezește îngrijorare și vorbește despre centralizarea înaltă a sistemului mediatic național. Cu toate acestea, prezența radiodifuzorilor regionali/locali în două treimi din centrele raionale poate fi considerată, cu unele rezerve, satisfăcătoare sub aspectul suficienței resurselor mediatică de proximitate. În plus, în doar un sfert din unitățile administrativ-teritoriale se atestă o situație relativ bună în ceea ce privește suficiența instituțiilor mediatică regionale/locale raportată la populația regională/locală, în restul raioanelor raportul fiind disproporționat, prezentând semnele unor amenințări de o gravitate medie sau înaltă din perspectiva *pluralismului geografic*. În același timp, situația financiară a radiodifuzorilor regionali și locali este critică și reprezintă o amenințare de cel mai înalt nivel pentru *pluralismul geografic*. Prin urmare, nivelul de finanțare a radiodifuzorilor regionali și locali în raport cu cei naționali este alarmant de scăzut, dacă luăm în considerare că ponderea cifrei lor de afaceri este de doar 3,8% din total. Nu în ultimul rând, studiul constată că legislația națională nu conține expres reglementări privind obligațiile și misiunile specifice ale radiodifuzorilor regionali/locali. De asemenea, nu există politici la nivel statal privind sprijinirea mass-mediei regionale/locale (Anexa 1).

Anexa 1

Rezultatele evaluării pluralismului mediatic extern

Nr.	DOMENII DE RISC/RISURI ȘI AMENINȚĂRI			INDICATORI			
	Cod	Nivel	Denumire	ID	Denumire	Tip	Scor
	B	1,58	REGLEMENTĂRI DE BAZĂ				
1	B1	1,67	Libertatea de exprimare, drepturile și libertățile conexe nu sunt suficient protejate	B1.1	Reglementarea libertății de exprimare	J	1
2				B1.2	Reglementarea accesului la informație	J	1
3				B1.3	Recunoașterea pluralismului mediatic drept parte a libertăților mass-media	J	3
4	B2	1,50	Insuficiența unei supervizări independente în sectorul mass-media	B2.1	Reglementări privind independența și eficiența autorității din domeniul audiovizualului	J	2
5				B2.2	Reglementări privind independența și eficiența autorității din domeniul concurenței	J	1
	Pc	2,22	PROPRIETATE ȘI CONTROL				
1	Pc1	2,67	Nivelul înalt de concentrare a proprietății în televiziunea terestră	Pc1.1	Nivelul de concentrare a proprietății în televiziunea terestră	E	3
2				Pc1.2	Nivelul de concentrare a audienței în televiziunea terestră	E	2
3				Pc1.3	Reglementări privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră	J	3
4	Pc2	3,00	Nivelul înalt de concentrare a proprietății în cablu și IPTV	Pc2.1	Nivelul de concentrare a proprietății în cablu și IPTV	E	3
5				Pc2.2	Nivelul de concentrare a audienței în cablu și IPTV	E	3
6				Pc2.3	Reglementări privind concentrarea proprietății în cablu și IPTV	J	3
7	Pc3	1,00	Lipsa transparenței în structurile de proprietate	Pc3.1	Reglementări privind transparența proprietății în mass-media	J	1

Tg		2,25	TIPURI ȘI GENURI MEDIA				
1	Tg1	2,25	Lipsa, subreprezentarea sau dominația unor tipuri de media	Tg1.1	Diversitatea serviciilor de programe distribuite prin cablu și IPTV	E	2
2				Tg1.2	Reglementări privind diversitatea serviciilor de programe distribuite prin cablu și IPTV	J	1
3				Tg1.3	Diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale	E	3
4				Tg1.4	Reglementări privind diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale	J	3
G		2,50	PLURALISMUL GEOGRAFIC				
1	G1	2,00	Centralizarea înaltă a sistemului mediatic național	G1.1	Proporția orașelor în care există radiodifuzori regionali/locali	E	2
2				G1.2	Raportul dintre numărul radiodifuzorilor regionali/locali și cel al radiodifuzorilor naționali	E	2
3	G2	3,00	Dezvoltarea insuficientă a mass-mediei regionale/locale	G2.1	Nivelul de finanțare a mass-mediei regionale/locale	E	3
4				G2.2	Reglementări privind radiodifuzorii regionali/locali	J	3
5				G2.3	Politici și măsuri de sprijin pentru mass-media regională/locală	J	3

Sursa: Gonța, A., Bunduchi, I., State, V. *Pluralismul extern al mass-mediei din Republica Moldova în anul 2015*. Chișinău, 2016. 62 p.

Astfel, în ansamblu, în 4 din cele 8 riscuri identificate nivelul de amenințare este înalt. În cazul a 3 riscuri, nivelul amenințării este considerat mediu și doar într-un singur caz din cele 8 se atestă un nivel scăzut [5]. Prin urmare, peisajul este îngrijorător și necesită intervenții, în unele cazuri urgente, din partea actorilor vizați, pentru a redresa situația și a asigura un climat favorabil pentru dezvoltarea unui sistem mediatic pluralist și sănătos.

Concluzie generală și discuții ulterioare

În calitate de concluzie generală, autorii evaluării afirmă că *pluralismul mediatic extern* din Republica Moldova se confruntă cu riscuri și amenințări majore generate de lipsa unor reglementări (de exemplu, *pluralismul mediatic* nu este recunoscut expres în legislație drept parte intrinsecă a libertăților mass-mediei și nu există politici publice care să asigure dezvoltarea adecvată a domeniului), de ineficiența implementării celor existente (de exemplu, prevederile privind transparența proprietății sau atribuțiile CCA și ingerințele de ordin politic și/sau economic în activitatea autorității), de concentrarea proprietății și audienței în audiovizual la nivel național sau de lipsa politicilor publice de dezvoltare a audiovizualului local/regional [5].

Evident, pentru un tablou complet este nevoie de testarea întregului set de indicatori, atât pe dimensiunea externă, cât și pe cea internă a *pluralismului mediatic*, obiectiv ce urmează a fi atins în cadrul cercetărilor viitoare.

Referințe:

1. GANEA, L., GANEA, O., GAMURARI, L., GHINEA, C. *Pluralismul extern al mass-media în Republica Moldova: între oportunitate și realitate*. Chișinău: ARC, 2014. 52 p. ISBN 978-9975-61- 821.135.1(478).09. Disponibil: <http://soros.md/files/publications/documents/Pluralismul%20extern%20al%20mass-mediei%20din%20RM.pdf>
2. GONȚA, A., RUSNAC, C., MACOVEI, P., STATE, V. *Pluralismul intern al mass-mediei în Republica Moldova: oportunitate și realitate: Studiu*. Chișinău: ARC, 2014. 100 p. ISBN 978-9975-61-829-8. Disponibil: http://apel.md/public/upload/md_Pluralismul_intern_al_mass-media_din_RM_2014.pdf
3. *Foaie de parcurs pentru consolidarea pluralismului mediatic în Republica Moldova*. Chișinău, 2014. 23 p. Disponibil: http://soros.md/files/publications/documents/Foaie_de_parcurs_PLURALISM_2014.pdf
4. GONȚA, A., STATE, V., RÂBCA, E. *Metodologie de evaluare a pluralismului mass-mediei din Republica Moldova: Studiu*. Chișinău, 2015. 67 p. Disponibil: <http://mediaforum.md/upload/help/Metodologie%20de%20evaluare%20a%20pluralismului%20mass-mediei%20din%20Republica%20Moldova.pdf>
5. GONȚA, A., BUNDUCHI I., STATE, V. *Pluralismul extern al mass-mediei din Republica Moldova în anul 2015*. Chișinău, 2016. 62 p. Disponibil: http://apel.md/public/upload/md_2016.05.31_Pluralismul-extern-2015_ro.pdf

Prezentat la 29.09.2016